

KOLONIEVOGELS EN ZELDZAME BROEDVOGELS IN FRYSLÂN IN 1996

Dick Schut en Michiel Versluys

Tweemaal eerder verscheen in Twirre een overzicht van Friese kolonievogels (Schut & Versluys 1994, 1995). Dit overzicht verscheen eerder in de nieuwsbrief van SOVON-Friesland van maart 1997 in een iets andere vorm.

INLEIDING

De gegevens over aantallen en verspreiding van kolonievogels in Fryslân worden jaarlijks verzameld door enthousiaste medewerkers van KolF (Kolonievogels Friesland): een samenwerkingsverband van SOVON Vogelonderzoek Nederland en de Fryske Feriening foar Fjildbyology (FFF). Voor bijzonderheden over de methode van inventariseren verwijzen we naar de voorgaande bijdragen.

Hieronder wordt het beeld geschetst van de kolonievogels in 1996. Daarnaast zijn enkele zeldzame broedvogels opgenomen. Van sommige soorten zijn de cijfers nog voorlopig, omdat van bepaalde gebieden de gegevens nog binnen moeten komen. Vooral van de waddeneilanden (dus van meeuwen en sterns) ontbreekt nog veel cijfermateriaal. De aantallen die in de tekst worden genoemd hebben steeds betrekking op broedparen (of territoria) en betreffen 1996. De aantallen van 1995 staan tussen haakjes.

SOORTBESPREKINGEN

Roodhalsfuut Eén zeker broedgeval is vastgesteld in de Westerplas op Schiermonnikoog, helaas met onbevuchte eieren. In de Lindevallei was, evenals in 1995, een paartje te bewonderen. Deze keer was een van de vogels erg snel vertrokken; de andere bleef achter tot 15 oktober. Totaal 2 (1) territoria.

Geoorde fuut Opnieuw waren de aantallen in de vennetjes van de Duurswouder Heide het hoogst: 12 paren, net als in 1995. Het Friese deel van het Fochteloërveen telde 4 (2) en De Oude Venen 3 (3) paren. Het totaal was 22 (21). Dit is een behoorlijke achteruitgang ten opzichte van 1994 (ca 30).

Aalscholver De Princehof (Alde Feanen) herbergt nog steeds de grootste kolonie: 862 (942) paren. De terugval in de Princehof wordt gecompens-

Visdief op het nest

foto Bertus Adema

seerd door een toename in de Rottige Meenthe. Daar steeg het aantal van 175 tot 373 paren. Op Vlieland kwamen in 1994-96 achtereenvolgens 7, 77 en 126 paren tot broeden. Totaal 1.361 (1.196) paren.

Lepelaar Het Friese waddengebied laat een spectaculaire stijging zien van 215 naar 408 paren; een toename met 90%! Eén van de oorzaken was het verlaten van de kolonie in de Oostvaardersplassen, waar geen enkel paar tot broeden kwam. Met Texel en het Balgzand erbij nam het aantal toe van 335 in 1995 tot 574 in 1996. Ongeveer 70% van de Nederlandse populatie broedt nu op de waddeneilanden (SOVON, 1997). Vlieland was weer koploper met 160 (103), gevolgd door Schiermonnikoog met 121 (47) en Terschelling met 116 (65) paren. Ameland ging van 0 naar 11.

Blauwe reiger Zoals verwacht daalde het aantal enorm als gevolg van de strenge winter 1995/96. Liepen de aantallen in 1992-95 op van ca 1.500, 1.624, 1.773 naar 1.906 paren; één

forse winter veroorzaakte een afname met 26% tot 1.417 paren. Nog lager dan in 1992! Na de afgelopen strenge winter 1996/97 is het de vraag of in 1997 de 1.000 nog wel is gehaald! In bijna alle kolonies liepen de aantallen terug. Veenklooster blijft de grootste met 142 (180) broedparen, gevolgd door de Makkumer Noordwaard met 125 (125) en IJsbrechtum met 110 (150) paren. In 1995 waren er 7 kolonies met meer dan 100 paren; in 1996 nog maar drie!

Roerdomp In 1995 is op minstens 52 plekken speciaal naar deze soort gezocht. In figuur 1 is te zien om welke kwartblokken het gaat. Een probleem is, dat bijvoorbeeld de Rottige Meenthe als één gebied is geteld en dat de Oude Venen opgesplitst is in deelgebieden, waarbij alleen die deelgebieden zijn vermeld die Roerdompen opleverden. Bovendien vallen sommige gebieden in hetzelfde kwartblok. In 1995 zijn 23 territoria geteld in 17 (deel)gebieden. In 1996 waren er 16 territoria in 14 (deel)gebieden. Deze afname met 30% zal (mede) verband houden met de

Kwartblok	Gebiedsnaam	Plaats	1995	1996
01-47-1	Lange Duinen Noord	Ameland	2	1
02-46-1	Westerplas	Schiermonnikoog	1	0
06-16-4	Sennerplaat	Lauwersmeer	1	1
06-26-2	Kollumerwaard	Lauwersmeer	0	1
10-33-2	Makkumer Noordwaard	Makkum	2	2
10-34-3	Makkumer Zuidwaard	Makkum	1	2
10-34-3	Kooiwaard	Makkum	2	0
10-47-4	Witte en Zwarte Brekken	Sneek	1	0
11-12-2	Lytse Saiterpolder	Alde Feanen	1	0
11-12-4	De Koai't Bil	Alde Feanen	2	1
11-13-2	De Bolderen	Alde Feanen	1	1
11-13-3	Fjirtich Med	Alde Feanen	0	1
11-51-1	De Leijen	Easterrmar	1	0
11-41-2	Boksleat	Akmarijp	0	1
11-42-2	De Deelen	Aldeboarn	1	0
15-15-1	De Samenvoeging	Fluessen	1	0
15-16-1	It Swin	Elahuizen	0	1
16-11-1	Uilesprong	Tjeukemeer	1	1
16-12-4	Brandemeer	Rotstergaast	1	1
16-22-2	Brandemeer	Zevenbuurt	1	1
16-33-2	Rottige Meenthe	Wolvega	3	1
totaal			23	16

Tabel 1. Gebieden met territoria van de Roerdomp in 1995 en/of 1996.

strengere winter 1995/96. Tellingen in NW-Overijssel en de Gelderse Poort (bij Nijmegen-Arnhem) laten ook een afname zien van zo'n 40% (SOVON, 1996). Tabel 2 geeft een overzicht van de gebieden waar in de afgelopen twee jaren nog Roerdompen zijn gezien en gehoord. Na de strenge winter 1996/97 moet het ergste worden gevreesd! Uit verhalen van waarnemers krijgen we de indruk dat er duidelijk minder winter-waarnemingen waren. Dit kan erop wijzen dat de soort weer een gevoelige tik heeft gekregen.

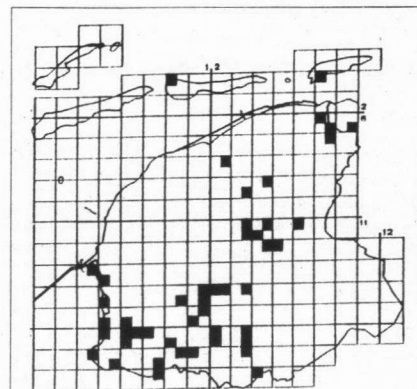
Purperreiger In totaal waren er 15 (13) paren. Hiervan zaten er 8 (7) in de Alde Feanen, 4 (3) in de Deelen en 2 (2) in de Rottige Meenthe. Ook in 1996 was er weer één bij Goëngahuizen.

Kwartelkoning In 1995 was nog sprake van mogelijk 10 territoria, in 1996 komen we voorlopig niet verder dan 4. De meldingen komen uit Het Bildt, en nabij Jelsum, Lollum en Woudsend. De soort was opvallend afwezig in de Tjongervallei.

Kluut Na de terugval van 2.894 broedparen in 1992 naar 2.037 in 1993

is de stand aardig stabiel gebleven vanaf het laatstgenoemde jaar. In 1993-96 hebben steeds ruim 2.000 paren gebroed in Fryslân. De aantallen worden volledig bepaald door de ontwikkelingen in Noord-Friesland-Buitendijks. De Wadvogelwerkgroep-FFF geeft de volgende aantallen vanaf 1992: 2.282, 1.540, 1.514, 1.529 en 1.660 paren. De stijging buitendijks in '96 wordt teniet gedaan door een daling bij Holwerd (van 90 naar 60) en in de Workumer buitenpolder (van 102 naar 39).

Kokmeeuw Omdat de aantallen van Ameland en Schiermonnikoog ontbreken, is nog geen totaal te geven. In beide jaren zal dit net boven de 50.000 uitkomen. Ten opzichte van de ruim 59.000 in 1994 is dit een achteruitgang met zo'n 10%. Ook landelijk wordt een afname gesignaleerd. Griend blijft de grootste kolonie met 25.500 (24.500) paren, gevolgd door de Workumerwaard met 6.600 (6.500). De Wadvogelwerkgroep-FFF telde er 6.976 (6.853). De aantallen in de diverse kolonies wisselen enorm van jaar tot jaar, deels door 'reguleringsmaatregelen'.

Figuur 1. Kwartblokken in Fryslân die in 1995 en 1996 zijn onderzocht op de aanwezigheid van Roerdompen.

Zwartkopmeeuw Het wil maar niet van de grond komen met deze soort in het noorden van het land. Er zijn geen meldingen van de eilanden, maar wel één broedgeval in Noord-Friesland-Buitendijks.

Dwergmeeuw Waren er in 1995 nog twee paren in de Alde Feanen, in 1996 was er geen enkel paar meer.

Stormmeeuw, Zilvermeeuw, Kleine mantelmeeuw Door het ontbreken van aantallen van enkele eilanden is het moeilijk om een goed beeld te geven. De Stormmeeuw lijkt redelijk stabiel in de afgelopen drie jaren met ca 1.500 paren. Het ene paar in de Bandpolder in 1995 was weer vertrokken in 1996. De Zilvermeeuw lijkt in 1996 behoorlijk te zijn afgenomen. Op Terschelling bijvoorbeeld daalde het aantal van 11.621 naar 7.650. In 1993-94 waren daar nog ruim 14.000 paren. Tellers van de Wadvogelwerkgroep-FFF hadden er nog 218 (290). In de Bocht fan Molkwar was een nieuwe vestiging met 7 paren. Van de Kleine Mantelmeeuw valt nog weinig te zeggen. Op Terschelling is een daling gesignaleerd van 12.726 naar 9.567 paren.

Grote mantelmeeuw Op Vlieland is voor het eerst één broedpaar ontdekt tussen de Zilvermeeuwen.

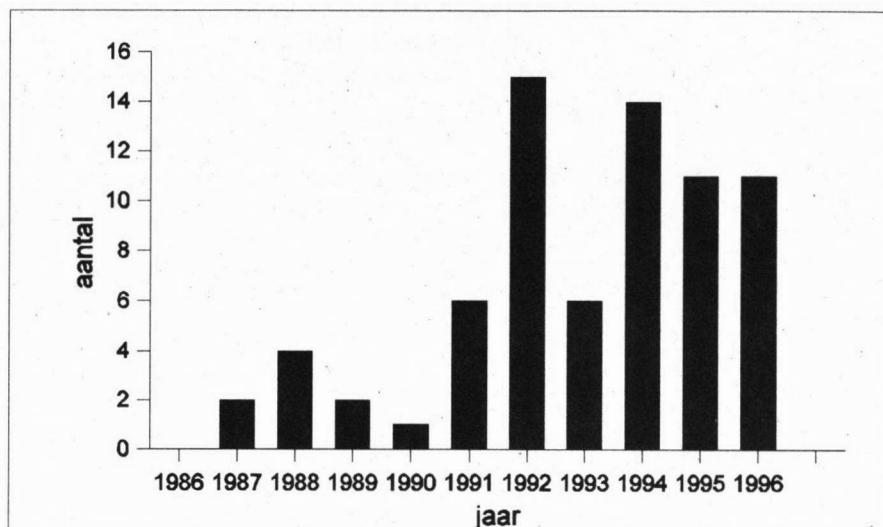
Visdief Ook bij deze soort ontbreken de aantallen van Ameland en Schier. Naar schatting zal het daar samen om zo'n 150 paren gaan. Zonder deze aantallen is in de overige gebieden een enorme achteruitgang te zien van 4.823

naar 3.830 paren (-20%). In drie jaren liepen de aantallen op Griend terug van 3.300, via 2.600 tot 1.700 paren. De Workumerwaard geeft respectievelijk 1.600, 1.250 en 1.200 paren en de Wadvogelwerkgroep-FFF komt voor Noord-Friesland Buitendijks tot resp. 689, 475 en 557 paren. Het is opvallend dat de soort voor het eerst ontbrak in de Paesumerlannen.

Grote stern Een forse daling met maar liefst 30%. Griend kelderde van 8.200 naar 5.600 paren. Daartegenover gaf Schier een stijging van 180 naar 270. Er was 1 paartje territoriaal aanwezig in de Paesumerlannen. In totaal 5.871 (8.380) paren.

Dwergstern Er waren 2 (2) paren opde Richel en 1 (0) op Griend. De twee van Terschelling waren verdwenen. In totaal maar 3 (4) paren in heel Fryslân!

Zwarte stern In 1996 trad een licht herstel op van deze prachtige soort. De Deelen groeide weer licht tot 65 (51) paren. Het Brandemeer en de Frieswijkpolder bleven stabiel met respectievelijk 34 (36) en 20 (20). Een onaangename verrassing deed zich voor in het Timertsmeer. Daar verlieten de sterns na enkele weken de kolonie om duistere redenen. Op dat moment waren 5 paren aan het broeden. Gewoonlijk broeden hier zo'n 20-30 paren! Het totaal was 178 (159). De commissie Broedzorg van de BFWV heeft een beschermingsplan opgezet voor de

Figuur 2. Aantal vastgestelde territoria van de Roodmus op Terschelling in de periode 1986-1996 (gegevens A. Ouwerkerk en Th Bakker).

Zwarte Stern in Fryslân. Het is de bedoeling om deze soort een handje te helpen door in geschikte broedgebieden beheersmaatregelen uit te voeren. Het gaat dan vooral om het plaatsen van kunstmatige nestgelegenheden. Bij het overleg is ook SOVON-Friesland betrokken.

Kerkuil De Kerkuilenwerkgroep (mededeling Johan de Jong) meldt een forse toename in 1996. Het totaal steeg met zo'n 40%, van 220 tot 307 broedgevallen. Van de Nederlandse populatie (ca 1.340 paren) broedt dus bijna een

kwart in Fryslân. En dan te bedenken dat er in 1979 nog maar 8 broedparen waren onze provincie!

Grote karekiet In 1996 waren er 2 (4) territoria. Weer één op de Makkumer Noordwaard en één in het Driesummermeer. In 1995 waren er bovendien nog twee bij het Koevordermeer en het Mirnserklif.

Baardmannetje Dat Baardmannetjes ook aardig last kunnen hebben van koude winters blijkt uit de forse terugval van 214 in 1995 tot maar 110 in 1996. Toch liet de Sennerplaat in het Lauwersmeergebied een stijging zien van 20 tot 31. Langs de IJsselmeerkust kelderden de aantallen dramatisch. De Makkumer Noordwaard van 35 naar 8, de Zuidwaard van 18 naar 7, de Kooiwaard van 25 naar 2, de Bocht fan Molkwar van 36 naar 20 en de Mokkebank van 44 naar 13. In het voorjaar van 1997 is deze soort gericht onderzocht om de aantallen in onze provincie (en overige delen van ons land) vast te stellen.

Graszanger (*Cisticola juncidis*, Waaierstaartrietzanger) Zoals verwacht was het ene territorium van 1995 op Vlieland verdwenen na de strenge winter van 1995/96.

Oeverzwaluw Deze soort blijft het goed doen in Fryslân. De stijging van 127% van de vorige keer werd niet gehaald. Toch nam ook in 1996 het aantal

Aalscholvers

foto Lubbert Boersma

weer toe met zo'n 10%.

Schuilenburg was weer de grootste kolonie met 517 (505) paren, gevolgd door Kloosterburen met 400 (249), de Pruntel bij Wolvega met 310 (179) en Opeinderkanaal met 235 (236) paren. Verder waren er 6 kolonies met meer dan 100 paren. De Fûgelhelling is ook bezig met een aardige reeks vanaf 1993: 1, 18, 36 en 60 paren. Het totaal bedroeg 2.663 (2.396) paren.

Raaf Zowel in 1995 als in 1996 is enkele keren een paartje gezien op het Aeckingerzand bij Appelscha. Er is nog steeds geen nest aangetroffen, maar dat moet toch eens gebeuren?

Roek Een dankbare soort voor de meeste tellers. Een totaal van 3.863 (3.684) paren. De grootste kolonie bij Wolvega daalde van 457 tot 361 paren onder verdachte omstandigheden. De Jongema State in Raerd met 272 (264), de Oude Begraafplaats in Leeuwarden met 207 (195) en de Epema State in IJsbrechtum met 200 (167) haalden wederom de 200-grens. In 1996 waren er verder nog 12 kolonies met 100-200 paren. Enkele kolonies werden moedwillig verstoord: de eendenkooi bij Piam bleef op 0 (was 96), evenals Winsum (was 50), Roodkerk (was 19) en Fochtelervlaet (was 12).

Notenkraker Bij Appelscha is een individuesignaleerd, waarvan het gedrag op de aanwezigheid van een territorium duidt.

Roodmus De verwachte stijging van deze soort lijkt in onze provincie niet echt door te zetten. Uit het binnenland is er alleen een melding van de Makkumer Noordwaard. Schier had er géén en Vlieland maar één. Van Ameland zijn nog geen gegevens binnen. Terschelling had 11 territoria in beide jaren. Dankzij het telwerk aldaar van Arie Ouwerkerk en Theo Bakker is zoiets als een trend (voor heel Fryslân?) te construeren, zie figuur 2.

DANKWOORD

Op deze plaats danken we alle werkgroepen en instellingen die een bijdrage leverden in de vorm van tellingen of het geven van toestemming voor het betreden van hun terreinen. Dit zijn Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, It Fryske Gea, Bond van Friese Vogelbeschermingswachters en de Wadvogelwerkgroep-FFF.

Ook willen we de volgende tellers bedanken voor de geleverde inspanningen: K.J. Alsem, A.G. Bakker, S. Bakker, T. Bakker, H. van der Berg, J. Bijlsma, J. de Boer, P.J. de Boer, S. Boersma, J.I.H.M. Boll, P.W. Bouma, S.

Bouwhuis, E.W.F. Brandenburg, P. de Bruin, A.J. van Dijk, B. Dijkstra, E. Douwma, H. Eikhoudt, L. Eikhoudt, W. H. Elzinga, H. Engelmoer, L. Engels, J. Feddema, H. Feenstra, A. Ferwerda, P. Ferwerda, R. Foekema, H.C. Gartner, P. de Graaf, T. de Groot, T. Haitjema, W.B.B. van der Heide, J.T. Hendriksma, E.M. van Hijum, I. Hoekstra, J.H. Hoekstra, G.J.H. van het Hof, T. van der Honing, J.C.E.W. Hooijmeijer, D. Huitema, J. Hylkema, K. Jager, T. Jager, F. Jelsma, Joh. de Jong, W. de Jong, J. Jonker, G. van Kalsbeek, R.H. Kiewiet, J. Kleefstra, R. Kleefstra, B. Koks, F. Koopman, K. Koopman, A.A. Kraus, R. Kuipers, T. Kunst, G. Lemmen, E. Liezenga, W.S. Lok, W. Louwsma, W. van Manen, E. Meijer †, D. Miedema, J. Minnema, B.J. Mulder, J. Mulder, W. Nijlunsing, J.L. Odinga, A. Oosterveld, H. Osinga, A. Ouwerkerk, S. van de Ploeg, B.S. Postma, J. Postma, D. Pruiksma, C. Ras, S. Rintjema, R. Rollingswier †, T. Roosjen, H. Ruiter, P.A.M. Schaper, K. Scholten, H. Schreur, D. Schut, L. Sinnema, F. Staats, W. Terluin, O. Tol, A. Varkevisser, P. van de Veen, J. Veenstra, M. Versluys, A. Visser, E. Visser, P. Vlas, F. de Vries, L. de Wagt, L.H.A. Wagter, M. van de Wal, P. van de Wal, W. Westra, M. van Wijngaarden, J. Willems, J. Wieggersma, K. Zoetendal, F. Zwart.

LITERATUUR

- Schut D. & M. Versluys 1994. Kolonievogels in Friesland in 1992 en 1993. *Twirre* 5(1): 1-6.
 Schut D. & M. Versluys 1995. Kolonievogels in Friesland in 1994. *Twirre* 6(2): 1-5.
 SOVON 1996. Eerste resultaten zeldzame broedvogels 1996. *SOVON-nieuws* 9(4):9-10.
 SOVON 1997. Kolonievogels (zitten) klaar om geteld te worden! *SOVON-nieuws* 10(1):10-11

Dick Schut, SOVON-Friesland, Bleeklaan 76, 8921 HD Leeuwarden (058-2130221).

Nogmaals maffe jongens

In de vorige *Twirre* werden in 'ten geleide' enkele FFF-ers in het zonnetje gezet vanwege hun niet aflatende inzet bij verschillende projecten. Naderhand is het de redactie duidelijk geworden dat Michiel Versluys bij het realiseren van het Amelandproject en het boek *Vogels van Ameland* een aanzienlijk grotere rol heeft vervuld dan werd gesuggereerd. Dit zij gezegd! Michiel treedt hierbij toe tot de club van maffe jongens. Michiel, proficiat!

de redactie